

ŠTO OBIČNO ZNAMO O ... NESTORU

To je bio najstariji, najrazboritiji i najrječitiji grčki kralj pod Trojom. Po nabrojenim osobinama i nenabrojenom (ali zamašnom) potomstvu, dokaz da je i antika posjedovala nešto slično „Gerovitalu“.

Njegova je slatkorječivost zauzela lijep broj stihova Ilijade i Odiseje. Kad bi počeo govoriti, čini se da su slušaoci redom zapadali u letargiju ili iz očaja napuštali započete plodne diskusije. Tako je Nestor u više mahova uspio smiriti i izbjeći sukobe među mlađim i nerazumnijim grčkim kraljevskim pjetlovima — vojskovođama.

Nije bilo teško utvrditi da je on najljepši epski opjevan primjerak iskusnog djedice koji neprekidno gnjavi mladež dobrim savjetima.

Teže je bilo izići na kraj s pitanjem gdje je zapravo ležao njegov kraljevski grad Pil, i to ne zbog toga što bi ga bilo teško naći nego zato što ih je nađeno — previše.

Kad danas netko u svojoj specijalnosti pokazuje previše znanja, a uz to ima i dugu karijeru, fin način da mu se kaže da je stari gnjavator jest — da ga se nazove Nestorom dotičnog područja.

94

LEKSIKON JLZ — NESTOR, grč. MIT, sin Nelejev; najstariji i najmudriji vođa Grka u Trojanskom ratu. PREN mudar i častan starac.

B. K.-M.

novе knjižе...

Lucije Anej Seneka: PISMA PRIJATELJU, preveo s latinskog Albin Vilhar. Matica Srpska, Novi Sad 1978.

U prošlom je broju L&G u jednom prikazu spomenuto kako je u jugoslavenskim razmjerima Seneka dosta slabo preveden (cf. L&G 12, str. 110); valjalo bi ovom prilikom dodati i drugu činjenicu, koja u našim prevodilačkim prilikama nije nikakva novina — preveden je nesustavno. Stoga nas cjelovit prijevod bilo kojega od njegovih djela doista mora obradovati, pogotovu kad je riječ o djelu koje na najbolji način reprezentira i njegove filozofske i njegove književne domete — „Čudorednim pismima Luciliju“ (*Ad Lucilium epistulae morales*), odnosno, kako je u ovoj ediciji prevedeno, „Pismima prijatelju“. Tako se poslije Bradačeva slovenskoga prijevoda (Maribor 1966), to značajno djelo drugi put pojavljuje u cjelovitu prijevodu na jednom od jezika jugoslavenskih naroda.

„Pisma“ su, rekosmo, zanimljiva i za proučavatelja filozofije i za proučavatelja književnosti, a najviše zacijelo za onog čitaoca koji je pri čitanju u stanju objediniti oba ova pristupa. Filozofski će znalci vjerojatno primijetiti kako je Senekino filozofiranje razmrvljeno, neusustavljeno, i to ne samo na razini „Pisama“ već i na razini cjelokupna njegova književnog opusa. Možda je to iz filozofijske perspektive slabost — iako će i o tome, zacijelo, biti suprotnih mišljenja — no u književnom pogledu njegova pisma upravo time dobijaju posebnu privlačnost. Držeći se dijelom epistografskih konvencija a dijelom i svojih osobnih filozofskih i književnih uvjerenja, Seneka svoja razmatranja redovno započinje na razini svakodnevnice, da bi se potom neopazice digao do velikih i neizbježnih tema života i smrti — s onoliko patetičnosti koliko tema zaslužuje i onoliko ciničnosti koliko je zbog svoje ozbiljnosti u stanju podnijeti. Sklon paradoksu i antitezi (što je

95

dug i vlastitu temperamentu i književnim zahtjevima vremena), Seneka ipak znađe naći mjeru koju je čitaočevu uho sklono otrpjeti, svjestan je napora koji je čitalac voljan učiniti da bi slijedio njegovu zbitu, tešku rečenicu, punu smisleno odabranih prekida i neočekivanih završetaka. Sve ga to čini boljim književnikom (i, dakako, slabijim filozofom) od takva ljubitelja sistematičnosti i neprijatelja metaforike kao što je bio Aristotel; boljim, usuđujemo se reći, i od „božanskog“ Platona. No istodobno ga upravo te osobine čine teškim za prevođenje, gotovo jednako toliko koliko i spomenutu veliku dvojicu.

Albin Vilhar, jedan od naših najiskusnijih i najplodnijih prevodilaca, uspio je u svojem prijevodu sačuvati velik dio Senekine književne vrijednosti i osobnosti — najviše koliko je bilo moguće u želji da prijevod bude tečan i razumljiv, čak i čitaocu koji nema dublji poznavanja antičke književnosti. Ako je ponegdje valjalo kakvu sažetu izrečenu misao potpunije iskazati u prijevodu, Vilhar se nije ustručavao žrtvovati Senekinu lapidarnost — i to je, po našem uvjerenju, jedino što je mogao učiniti. Prijevod u punoj mjeri uspijeva dočarati opušten, gotovo nehajan ton koji prati Senekino kazivanje, sa svim onim dramatičnim izbojima „teških mjesta“ koji u takvu kazivanju redovno slijede. Interpunkciju izvornika Vilhar je slijedio koliko je mogao i koliko mu je njegov prevodilački temperament dozvoljavao; svakako valja priznati da je imao sluha za one osjetne, stilske vrlo značajne cezure u Senekinu tekstu. Stvar je uglavnom prevodilačkog ukusa i stava, ali

ipak valja spomenuti da je ponekad, možda, imao previše obzira prema suvremenom čitaocu koji je navikao da mu se suprotnosti između sadržaja pojedinih rečenica signaliziraju veznikom — a to, kako znamo, Seneka redovno izbjegava. Uspoređujemo nasumce odabran dio Vilharova prijevoda sa Senekinim originalom (*Ad Lucil.* 91, 3–4):

„3. Sve to je teško pogodilo našeg Liberalisa, koji je inače uvek bio čvrst i hrabar prema svakom zlu koje bi moglo da ga pogodi. Ali i nije uzalud potišten u toj meri. Više nas pritiskuje ono što je došlo sasvim neočekivano; a što je novo to povećava težinu nevolja, i svaki čovek bol oseća jače ako ga on neočekivano zadesi. 4. Zato ništa ne sme da nas iznenadi, već sve moramo sebi u duhu predstaviti, i to ne samo ono što se obično dešava, nego i ono što bi se moglo dogoditi. Jer ima li ičega što sudbina, samo ako to zaželi, ne bi mogla preokrenuti, pa ma kako sjajno i ugledno bilo? I zašto onda ne bi još nemilosrdnije napadala i uništavala nešto što je sjajnije i lepše? Šta je sudbini nedostupno, šta joj je teško?“ (str. 385; podcrt. D.N.).

U Izvorniku to mjesto glasi (Reynolds, L. Annaei Senecae Ad Lucilium epistulae morales, Oxford 1965): „Haec omnia Liberalis nostri adfectum inclinant, adversus sua firmum et erectum. Nec sine causa concussus est: inexpectata plus adgravant; novitas adicit calamitatibus pondus, nec quisquam mortalium non magis quod etiam miratus est doluit. Ideo nihil nobis improvisum esse debet; in omnia praemittendus animus cogitandumque non quidquid solet sed quidquid

potest fieri. Quid enim est quod non fortuna, cum voluit, ex florentissimo detrahat? quod non eo magis adgrediat et quatiat quo speciosius fulget? Quid illi arduum quidve difficile est?“

Vjerojatno su neki od upotrijebljenih oblika vezivanja u prijevodu mogli izostati, bez obzira što bi to zahtijevalo napregnutiju čitaočevu pažnju. Dakako, valja priznati da je na ovaj način prijevod „gladi“ i čitkiji. Čitaočev je posao olakšan i prilično iscrpnim „Napomenama i objašnjenjima“ na kraju knjige.

Ako Vilharov trud zaslužuje dostojnu pohvalu, onda neki detalji koji prate prijevod i koji vjerojatno nisu u neposrednoj prevodiočevoj nadležnosti nepotrebno umanjuju njegovu vrijednost. Ponajprije, nerazumljivo je zašto nema precizne naznake izdanja prema kojem je prijevod učinjen. Nije riječ samo o poštivanju tradicije. U tekstovima poput Senekina postoje znatna odstupanja u lekcijama između pojedinih izdanja, te su posljedice za smisao teksta vrlo ozbiljne. Da ne bismo tražili predaleko, pogledajmo završnu rečenicu prvog poglavlja prvog pisma: „A ako sve to bolje posmatraš, videćeš da najveći deo života prođe onima koji čine zlo, jedan velik deo opet onima koji ništa ne rade, a čitav život onima koji rade sve drugo samo ne ono što bi morali.“ Jedno od najboljih suvremenih izdanja, već spomenuto Reynoldsovo, donosi drukčiji tekst: „Et si volueris attendere, magna pars vitae elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota vita aliud agentibus“ (podcrt. D.N.). I stručnjak i slučajni čitalac zaslužuju da znaju koji je tekst uzet kao osnova za prevođenje.

Poznata je Senekina sklonost k uplitanju citata u svoju argumentaciju. Kako je najveći dio tih citata prepoznat i atribuiran, to se redovno i u izdanjima i u prijevodima „Pisama“ citirani autori i mjesta spominju u bilješki. Taj je dobar običaj htjela slijediti i ova knjiga, no, na žalost, promaklo je neugodno mnogo netočnih i nepotpunih numeracija, a dijelom ni kratice nisu dosljedne. Jest da je to mučan posao, i tiskarski i korektorski, no upravo ga je stoga valjalo obaviti ili dobro ili nikako, to prije što su mnoga djela koja se u tim bilješkama spominju dostupna u prijevodu i običnom čitaocu.

Prijevod je popraćen predgovorom koji je napisala dr Ksenija Atanasijević. Na petnaestak stranica osvijetljene su Senekine filozofske koncepcije, njegov književni i javni rad. Ne bismo se, međutim, detaljnije upuštali u prikaz predgovora niti bismo spominjali neizbježne korektorske propuste kod grčkih vlastitih imena, posebno toponima. Sintagma poput „Hrizip iz Soloja“ ili rečenica kao što je ova: „Staru stoičku školu osnovao je oko 300. g. pr.n.e. Zenon iz Kitione u Stoa Poiki-leu“ (*sic*; vjerojatno umjesto: „Poiki-leu“; sve na str. 7), malo će što reći prosječno obrazovanu čitaocu, kojemu bi ovi reci prvenstveno morali biti upućeni. Zenonov rodni grad zove se Kitij (ili, eventualno, u skladu s tradicijom srpskog književnog jezika, Kition, Kitiona, m.); grčko „stoa poikile“ ne može se nikako dobro deklinirati, a najmanje tako da prvi dio bude nesklonjiv, a drugi da prima nastavke muškog roda; ako od grčkog Soloi, Solon genitiv glasi Soloja, onda bi se po istoj paradigmi ime grada Sirakuze moralo sklanjati: Sirakuzaj, Sirakuzaja.

U vrijeme kad je znanje prosječnog čitaoca o antičkoj geografiji, najblaže rečeno, nedovoljno, ovakvi propusti prestaju biti sitnicama.

Dakako, uza sve to, knjiga ostaje vrijednom po svojem najvažnijem i najboljem dijelu — Vilharovu prijevodu, koji obogaćuje našu skromnu biblioteku grčkih i rimskih prijevoda, a prevodioca još jednom predstavlja kao temeljita i svestrana poznavaoa antičke književnosti i kulture.

Darko Novaković

Marko Tulije Ciceron: **FILOZOFSKI SPISI**, Matica Srpska, Novi Sad 1978. Preveli dr Branko Gavela i Vasilije Tomović.

98

U istoj zbirci kao i Vilharov prijevod Senekinih pisama („Antička književnost“), izdala je Matica Srpska i cjelovit prijevod triju značajnih Ciceronovih filozofskih spisa: „Lelija“ („O prijateljstvu“), „Katona Starijeg“ („O starosti“) te rasprave „O dužnostima“. Preveden je i kratak, no ne manje značajan i poznat ulomak Ciceronove „Države“ — „Scipionov san“. Prva su dva prijevoda djelo dr Branka Gavele, a druga dva pripadaju Vasiliju Tomoviću. Svako od prevedenih djela popraćeno je prilično opširnim „Napomenama“.

Iz nepoznata razloga nigdje se u knjizi ne spominje da su svi prijevodu, osim „Scipionova sna“, već bili objavljeni (Marko Tulije Ciceron: „O prijateljstvu. O dužnostima. O starosti“, Kultura, Beograd 1955). To začuđuje to prije što vitalnost nekoga prijevoda

u određenoj kulturnoj sredini pohvalno govori i o prijevodu i o sredini koja ga opetovano traži; nema dakle nikakva razloga da se prešućuje starost nekoga prijevoda, pogotovo ako je riječ o prijevodima koji su u osnovi dobri, čitki i pregledni, kao što su prijevodi dr B. Gavele i Vasilija Tomovića.

Ne krnjeći nimalo prvobitnu povoljnu ocjenu prijevoda, htjeli bismo ipak upozoriti na neke nedostatke koji su se pri ponovnom izdavanju knjige mogli i morali izbjeći. U predgovoru („O Ciceronu“, iz pera dr B. Gavele) i u prijevodu ništa, kako se čini, nije mijenjano, osim nekih ortografskih zahvata („filozofija“ umjesto „filosofija“ i sl.). Tako su ponovljene neke banalne pogreške iz izdanja prije četvrt vijeka, pa na str. 72 (Cato Maior VI) čitamo: „... uostalom postoji i Apijev govor. On ga je održao *sedamdeset* godina posle drugog konzulata ...“ — iako je očigledno da treba biti „*sedamnaest*“. Uporno se piše „Marko Kurije“, iako je riječ o znamenitom *Maniju* Kuriju Dentatu iz 3. st. pr.n.e. (cf. npr. str. 83. i 88; u bilješkama /str. 279. i 292/, baš kao i u prvom izdanju, stoji ispravno *Manije!*); Cincinat je ostao „*Kvikcije*“, baš kao i u izdanju iz 1955, a Kalikratida „*Kalikatrid*“ — i u tekstu (str. 137), i u bilješci (str. 309). Za rimska vlastita imena „*Gaj*“ i „*Gnej*“ upotrebljava se *promiscue* „*Kaj*“ i „*Gaj*“, „*Knej*“ i „*Gnej*“, iako nema nikakva valjana razloga za bilo kakvo drugo pisanje osim „*Gaj*“, „*Gnej*“; najmanje pak valja tolerirati nesustavnost (bez obzira na to što je riječ o dvama prevodiocima), koja dovodi do apsurdna da se jedna te ista osoba jednom naziva *Kaj*

Sulpicije Gal (str. 277), a drugi put *Gaj Sulpicije Gal* (str. 302), pa *Kaj* (*Gaj*) *Julije Cezar Strabon* itd. Ostala je — da ne duljimo previše — i neugodna omaška u prijevodu „*Katona Starijeg*“ (str. 98; XXI): „*Ja sam stekao duboko ubedenje da ne može biti besmrtno* biće koje u sebi nosi takvu stvaralačku snagu ...“ — iako je već iz konteksta samog prijevoda, a, dakako, i izvornika, jasno da treba stajati „*smrtno*“ (odlomak, uostalom, završava riječima: „... Pošto je to nemoguće, onda se duh ne može ni uništiti.“)

Zbog mnogih se razloga, i u nas i u svijetu, prijevodi u svojem prvom pojavljivanju pred čitalačkom publikom ne pojavljuju bespriekorni; kao i sve druge knjige, vjerojatno nikada i ne dostižu savršenost. No to ne znači da svi oni koji na stvaranju takve knjige sudjeluju — od prevodilaca i urednika — do slagara, korektora i tehničkih urednika, smiju podleći ravnodušnosti, pogotovu kad su *studia classica* i u našim i u svjetskim razmjerima u očevidnom uzroku.

Simptomatično je za taj uzrok da je jedino krupnije ispuštanje koje sam u ovom, ponovljenom izdanju uspio zamijetiti upravo ispuštanje bilješke na kraju „*Napomena*“ uz Tomovićev prijevod „*De officiis*“; u bilješci je bilo označeno izdanje prema kojem je napravljen prijevod (str. 283 izdanja iz 1955). Valja se nadati, i zbog ugleda izdavača, i zbog očevide popularnosti zbirke „*Antička književnost*“, da će ovakvih propusta ubuduće biti manje.

Darko Novaković

Najplodnije grčko pero Rimskog carstva, Plutarh, predstavlja vrlo zanimljivu ličnost, ne samo sa stajališta literarnih strujanja svog vremena, već i kao građanin. Rođen u beotskoj Heroneji, taj je provincijski aristokrat uvijek zadržao svoju provincijsku tvrdoglavu nostalgiju (a time možda i glavu), i u doba dinastija Julijevaca i Flavijevaca (kojima je vjerno služio) ostao čovjek kućna života, kontemplacije i studiranja. Djetinjstvo i mladost proveo je u kolotečini svojeg društvenog statusa, studirajući filozofiju u Ateni, a zatim je svoj rad razvio uglavnom na književnom i filozofskom planu, ostavljajući političkoj djelatnosti tek drugo ili treće mjesto. Lojalan građanin, koji kao superioran Grk nikad nije u potpunosti ovladao latinskim, lako je i brzo postao miljenikom nekoliko careva, marljivim carskim službenikom čiji napredak u karijeri nikad, pa ni pod Domicijanom, nije došao u pitanje. Romanofil, zdravorazumski čovjek, neoriginalan filozof i erudit proveo je cijeli svoj život uspinjući se stepenicama karijere, ali uvijek na potrebnoj distanci i od spletkarskog Rima i od mondene Atene, kao pustinjač u beotskoj pustoši. Ta je zemlja rodila, doduše, i Hesioda i Pindara, ali u svijesti atenske superiornosti ostala je uvijek zabit. Koristeći svoju osamu i svoju reputaciju, ostao je Plutarh u tim godinama nesigurnosti oličenje rimskog mira i rimskog uspjeha. Brojne veze i poznanstva, utjecajni prijatelji, carska naklonost, bili su ures tog čovjeka koji nije bio čak ni laskavac, i sasvim

99

je spokojno zaklopio oči u dubokoj starosti.

Utjecaj Plutarhova pisanja bio je u sve ovo doba golem. U prvo vrijeme svojim je etičkim zbornikom *Moralia*, koji sadržava rasprave o različitim problemima (ne samo filozofskim), stekao besmrtnu slavu, a premda manjim intenzitetom čita se on i danas. Novije doba otkrilo je u znatnijoj mjeri vrijednosti goleme Plutarhove zbirke usporednih životopisa, te je Plutarh danas poznat u većoj mjeri kao pisac biografija. Usporednih je životopisa 46 (dakle 23 para) koji donose s jedne strane likove slavni Grka (uključujući i legendarne ličnosti), a njima uvijek odgovara po jedan rimski komplement. Četiri su biografije povrh ovih došle rasporene do nas, tako da ukupno posjedujemo 50 Plutarhových životopisa.

Usporedni životopisi nose također obilježje Plutarha-moralista: pisani su kao obrasci ponašanja. Dakako, to je davalo priliku za idealiziranje pojedinaca, no u većoj je mjeri bio pisac sklon isticanju čvrstih moralnih osobina: hrabrosti, ljubavi prema domovini, skromnosti. Biografije su prepune anegdota, opaski, procjena karaktera, povijesnih podataka, te su zapravo mozaik složen od različitih elemenata koji u ruci Plutarha-književnika postaju plastičan prikaz pojedinih znamenitih ljudi. Slikajući visoko vrijedne moralne likove, dostiže Plutarhovo djelo istinsku dramatičnost: izvor je Shakespeareu. Plutarh ipak nije kritički promatrao svoje junake, u tome znatno zaostaje za znamenitim antičkim historiografima. No u umjetničkom se pogledu izdiže nad književ-

nom produkcijom većine stvaralaca svoje epohe. Ne koristi on retoričke trikove i zamršena pravila, za nj dostignuća školske retorike ne znače ništa. U većoj se mjeri nastavlja na helenističku grčku tradiciju i stoga je i bliži čitaocima.

U nas je Plutarh preveden već u prošlom stoljeću, a Miloš Đurić preveo je životopise i objavio ih u nekoliko različitih izdanja. Ovo izdanje sadržava prijevode životopisa Solona, Alkibijada, Katona, Cicerona, Temistokla, Perikla, Aleksandra Makedonskog i Cezara. Prijevodi su popraćeni opširnom uvodnom studijom Miloša Đurića O Plutarhu kao Beočaninu, građaninu i piscu koja je prvi put objavljena 1963. u knjizi *Atinski i rimski državnici*. Budući da je knjiga tako obuhvatila tekstove koji su uglavnom već bili objavljeni u različitim izdanjima, redakcija je našla shodnim da ovom izdanju doda i kraći pogovor Ksenije Maricki Gađanski. Razlažući poticaje redakcije ove edicije na izdavanje Đurićevih prijevoda, najavljuje ona i nastavak rada na prevođenju Plutarhových životopisa. Tako zamišljen rad u svakom slučaju treba pozdraviti i poticati, jer u protivnom i ovo ponovno objavljivanje Đurićevih prijevoda gubi svaki smisao.

I na kraju da progovorimo i o cijeloj ediciji Antička književnost (u kojoj je, osim ovdje prikazanih knjiga, objavljen i prijevod Aristofanovih *Žaba*).

Smatramo, promatrajući našu produkciju u poslijeratnom razdoblju, da je krajnji čas da se prevođenju i objavljivanju klasičnih djela grčke i rimske književnosti priđe organizirano, kako bismo, napokon, današnjem

čitaocu predložili golemo bogatstvo književnih djela antike. U tom pravcu ovaj korak Matice srpske predstavlja ohrabrenje svima onima koji se ovim poslom bave, koji teže za tim da ljepote književnih djela antike predoče suvremenoj čitalačkoj publici. Smatramo i želimo da ova edicija pod nazivom Antička književnost popuni prazninu u kontinuitetu izdavanja prijevoda klasične književnosti. Premda se pojedinim elementima mogu izreći zamjerke (od kojih je jedna i potreba da se angažiraju novi prevodioci, a da se u manjoj mjeri oslanjamo na postignuto), u cjelini smatramo da ova edicija ostvaruje onaj zadatak koji je pokretanjem preuzela na se.

Zlatko Šešelj

Hipokrat: AFORIZMI, Medicina i svet 3, Medicinska knjiga, Beograd – Zagreb, 1978.

Hipokrat je najznamenitiji antički liječnik (460–377. pr.n.e.), nazvan „ocem medicine“, čije je djelo kroz mnoga stoljeća sve do pojave moderne medicinske znanosti bilo temeljem liječničke prakse. Rođen u obitelji asklepijada, liječnika-svećenika grčkog boga liječništva Asklepija, stekavši ondje prva medicinska znanja, cijeli je život proveo putujući i liječeći ne samo u Grčkoj nego i u Egiptu, Libiji, Maloj Aziji itd. Njegovo djelovanje pada u vrijeme najvećeg procvata starogrčke kulture i umjetnosti, u doba Perikla i Fidijske, Sokrata i Sofokla. To je doba kad grčka misao prekidala na mnogim poljima znanosti i umjetnosti sa starom tradicijom, kad prije svega filozofsko mišljenje kritički raspravlja o magičnim silama grčkog

Olimpa. Oslanjajući se na rezultate toga i takva mišljenja, a naročito na materijalističku filozofiju (Heraklit, Demokrit), Hipokrat odjeljuje znanost od magije i praznovjerja izjednačujući je s filozofijom i temelji svoje rezultate na proučavanju prirodnih uzroka koji dovode do oboljenja i koji održavaju zdravlje. Prema Hipokratovu mišljenju četiri soka u ljudskom organizmu (krv, sluz, žuta i crna žuč), ako su „dobro pomiješani“, daju zdravlje, a ako dođe do njihova nesrazmjernog odnosa, prouzrokuju bolest. Tu bolest liječi Hipokrat, pored upotrebe trava i melema, raznih napitaka i obloga, primjenom raznih drugih postupaka: puštanjem krvi, dijetom, povraćanjem, čišćenjem, znojenjem itd. Obavljao je i kirurške zahvate, namještao udove kod prijeloma i sl.

Opsežno Hipokratovo djelo sadrži oko šezdeset naslova koji čine *Corpus Hippocraticum*. Nisu sva njegova, ima kasnijih interpolacija i dodataka njegovih sljedbenika, ali kao cjelina daju nam uvid u antičku medicinu i svojom vjekovnom upotrebom potvrđuju njenu vrijednost.

Jedno od najpoznatijih djela iz tog korpusa, koje je stoljećima služilo kao osnovni medicinski priručnik, jesu Aforizmi, 412 izreka ekscerpiranih iz Hipokratova korpusa i složenih u jednu knjigu. Ti se Aforizmi sada pojavljuju i u nas u prijevodu Marka Višića, a u izdanju Medicinske knjige. U nas je malo prijevoda „stručne literature“, premda je i onih drugih, literarnih, povijesnih, filozofskih... premalo, pa ova knjižica (nešto preko stotinjak stranica) zbog toga svakako zaslužuje pohvalu. Aforizmi, koji su najčešće

jedna do dvije rečenice, govore u sažetom obliku poput nekih definicija, o raznim bolestima, njihovu nastanku, uzroku, posljedicama, opisuju stanja bolesti, načine manifestiranja itd. Na početku knjige dan je sažet prikaz Hipokratova života i rada koji je napisao Izdavač (?), a na kraju je prevođio Pogovor. Uvažavajući teškoće koje prevodilac navodi („lapidaran i sažet stil i jezik“ te „traženje ekvivalenata sa savremenom medicinskom terminologijom“), mislimo da je Marko Višić uspješno prebrodio obje teškoće, tako da samom prijevodu ne možemo naći neke zamjerke, premda bismo, što se tiče terminologije, htjeli dodati ovo: iako su sva nejasnija mjesta popraćena bilješkama, razumijevanje bi bilo neposredno dostupnije da su možda u posebnom kazalu dana kratka objašnjenja manje poznatih medicinskih termina. Ovaj mali ustupak široj čitalačkoj publici (vjerujemo da je ova knjiga i njoj namijenjena), ne samo da bi uklonio nepotrebno listanje stručne literature, nego bi poslužio i edukativno, jer znamo što su tuberkuloza i fibra, ali su nam manje poznate stranjurija i askaridi.

Ono što je žalosno i neoprostivo jest da se u knjizi nalazi mnogo štamparskih, pa i stvarnih grešaka, a najviše u riječima koje su napisane grčkim alfabetom. U popisu najznačajnijih naslova djela koja ulaze u *Corpus Hippocraticum* gotovo da nema riječi a da u njoj nešto nije u redu: ili nedostaje naglasak, ili je umjesto njega spiritus, ili nedostaje neko slovo, pa se čini da je riječ u krivom padežu, npr. *περὶ φύσις* (umj. *περὶ φύσιος*), „Quod natura vergit, eo ducendum.“ (umj.

„Quo...“). Zatim je tu Aristofen (umj. Aristofan), diognosis (umj. diagnosis), periodent (umj. periodeut) itd. Vrhunac Izdavačeva (on, naime, sve ovo potpisuje) nemara (ili neznanja) jesu rečenice „... na otoku Knidu, ...“, a Knid je grad, i to na poluotoku, i „Fidija je u Panteonu na Atinskom Akropolju, klesao ...“. Ipak je to Partenon! Šteta što ovakve stvari kvare vrijedan sadržaj i dobar prijevod ove knjižice.

U našim izdavačkim i novinskim kućama sve je manje slagara, korektora, lektora i urednika koji bi znali bar čitati grčki i latinski, pa nije ni čudo što nam izdanja vrve pogreškama. Ali „praf nam budi“ kad smo učenje klasičnih jezika toliko prezreli da svakome dopuštamo da s njima radi što hoće.

Damir Salopek

Antun Slavko Kalenić: PETRONIJEVI POGLEDI NA FILOZOFIJU JEZIKA, Biblioteka, Studentski centar Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1978.

Knjiga Antuna Slavka Kalenića predstavlja jednu od u ovo vrijeme kod nas doista ne tako čestih znanstvenih monografija s područja antičke književnosti. Vrijednost je njezine pojave utoliko veća što se ona bavi Petronijem, izvanredno zanimljivim ali u našoj stručnoj literaturi rijetko obrađivanim piscem. Osim toga Kalenić na osnovi Petronijeva teksta govori o filozofiji jezika, a ta je tema, stavljena u antičke okvire, gotovo uvijek vezana uz grčke a ne rimske autore. Sve su ovo, dakle, elementi koji Kalenićev rad već unaprijed čine interesantnim.

Sama je knjiga podijeljena u šest poglavlja. Nakon uvodnog i analitički vrlo iscrpnog pregleda kritičkih izdanja Petronijeva **Satirikona** i najvažnijih inozemnih i jugoslavenskih prijevoda, te nakon kratkog opisa grčkih filozofskih pogleda na jezik, slijedi poglavlje u kojem je, čini mi se ne uvijek u najboljim razmjerima, sumirana povijest rimske književnosti do Petronija. Kratko je poglavlje posvećeno i književnom jeziku Petronijeva vremena, a zatim Kalenić, proučivši opsežnu literaturu o tome i sukobivši različita mišljenja drugih autora, razmatra pitanje kojoj književnoj vrsti pripada Petronijevo djelo. **Satirikon** je doista sintetički amalgam gotovo svih do tada poznatih i priznatih vrsta u antičkoj književnosti, a fragmentarnost onoga što je doprlo do našeg vremena još više otežava njegovo smještanje u zadane sheme. Sam Kalenić je najskloniji tome da u **Satirikonu** vidi preteču romana, u suvremenom smislu te riječi, ali pri tome ne treba zaboraviti da nadržavanje granica pojedine vrste upravo i predstavlja jednu od izuzetnosti Petronijeva djela.

Najveći je dio knjige, zajedno sa zaključkom, posvećen istraživanju koje je u žarištu stvarnog autorova interesa: u **Satirikonu** implicitno sadržanoj Petronijevoj filozofiji jezika. Budući da se sam Petronije nigdje tim problemom ne bavi izričito, zaista bi bilo prikladnije — kako i Kalenić kaže — da se knjiga zove „Filozofija jezika u Petronijevu **Satirikonu**“. Polazeći od realnog razlikovanja, koje se u **Satirikonu** mnogostruko potvrđuje, književnog latinskog jezika i stilski raznolikog svakodnevnog latinizeta, Kalenić uvodi dihotomiju između običnog i pjesničkog

jezika, temeljeći je na Petronijevoj rečenici: „*Saepius poetice quam humane locutus es*“. Na osnovi ove dihotomije on gradi, tražeći za to potvrdu na drugim mjestima u **Satirikonu**, čitavu, heideggerovski i gadamerski obojenu, filozofiju jezika. Kako rasprava o filozofiji jezika i o njegovoj ontologiji nesumnjivo nadilazi okvire ovakva osvrt, možda je dovoljno reći da Kalenić smatra kako je jezik ne samo sredstvo prenošenja čovjekovih spoznaja nego i iskonsko „okruženje svijeta“ u kojemu se jedino i zbiva spoznaja i koji je nosilac istinitosti i ljepote. I u Petroniju se, prema Kaleniću, može očitavati takvo stajalište, a razdvojenost pjesničkog i običnog jezika u carskom Rimu odraz je bitne degradacije mogućnosti međuljudskog sporazumijevanja: u drevna je vremena pjesnički jezik bio jedini i stvarni oblik spoznaje, komunikacije i povijesnog proizvođenja svijeta, a u Petronijevu trenutku on je, u vlastitoj dekadenciji i degeneraciji, postao izvorištem nespoznatog i zato se morao odvojiti od običnog jezika. U ovim postavkama, ma kako one ovdje bile šturo iznijete, nije teško uočiti idealističku filozofsku potku, no neslaganje s filozofskim stavovima autora nije i ne može, dakako, biti zamjerka njegovu djelu.

Ipak, usprkos zanimljivosti polazne pretpostavke o Petronijevu svjesnom prihvaćanju dvojnosti suvremenog latinskog jezika, čini mi se neuvjerljivim Kalenićevo trasponiranje vlastita gledanja u Petronijeva stajališta, to više što se ono zasniva zapravo na interpretaciji jedne jedine rečenice. Ovakva vrst transpozicije ogleđa se i u autorovoj metodi, iz koje kao primjer izdvajam jedan detalj, karakterističan, uostalom,

za takav pristup filozofiji jezika još od Platonovih vremena: Kalenić, naime, unosi u razmatranje čitav niz etimologija i na njihovu, često nesigurno pretpostavljenu prajezičnom sadržaju (koji bi — bar čitalac može steći takav dojam — trebalo da i Petroniju bude poznat) gradi ontološke i gnoseološke postavke svoje teorije.

Kalenićevoj bi se knjizi mogle uputiti još neke zamjerke: na primjer, vjerojatno nije bilo uvijek potrebno, osobito u prvim poglavljima, u nju uvrstiti većinu „općih mjesta“ iz teorije i povijesti grčke i rimske književnosti — to je, uostalom, zacijelo diktirala prvobitna namjena teksta koji je pisan kao magistarski rad. Osim toga, za čitaoca bi knjiga bila daleko preglednija da se bilješke ne nalaze u samom tekstu u zagradama već da su izvađene iz njega i stavljene posebno. I napokon, opet se ponavlja i onaj prigovor koji se danas doista može uputiti gotovo svakoj knjizi u kojoj je makar jedna jedina riječ štampana grčki — greške u slovima, u naglascima i u hakovima kao da su zaštitni znak naših izdavača: znam iz iskustva da je to bilo izvan autorove moći, to više što rad inače svjedoči o velikoj akribiji i karakterističnoj brizi za naš jezik.

Usprkos svemu, knjiga **Petronijevi pogledi na filozofiju jezika** dobra je već utoliko što nas potiče na razmišljanje u domenama i o temama o kojima se inače kod nas rijetko razmišlja.

Dubravko Škiljan

Jozef Ijsewijn: COMPANION TO NEO-LATIN STUDIES, North-Holland Publishing Company, Amsterdam — New York — Oxford 1977.

Jedva je sedam godina prošlo od prvog kongresa posvećenog proučavanju novovjekovnog latinizma koji je krajem kolovoza 1971. održan u Louvainu. Trud koji je tada uložen da se na međunarodnoj razini susretnu proučavatelji novovjekovne latinske književnosti i da dogovorno odrede predmet i vremenske granice svojih proučavanja nije bio uzaludan. Jedan od najagilnijih sudionika toga kongresa, a zacijelo i jedan od najneumornijih i najutjecajnijih izučavatelja i propagatora novovjekovne latinske književnosti, profesor louvainskog sveučilišta Jozef Ijsewijn, sastavio je priručnik za proučavanje novovjekovnog latinizma koji i za stručnjaka i za neslužbeno zainteresirana ljubitelja književnosti postaje temeljnim, prijeko potrebnim pomagalom.

„Latinski jezik i književnost bili su bitan dio zapadne kulture i civilizacije više od dvije tisuće godina, a značajan dio latinskog nasljeđa jest novovjekovni latinizam. Pod 'novovjekovnim latinizmom' podrazumijevam sve što je napisano na latinskom od početka talijanskog humanizma oko 1300, naovamo“ — tim uvodnim riječima određuje J. Ijsewijn i pobudu zbog koje se laća svojeg posla, i predmet svojeg istraživanja, i njegovu vremensku protežnost. Po njemu, cilj je knjige dvojak: stručnjaku koji je već posvećen u proučavanju novovjekovnog latinizma knjiga treba pružiti temeljnu činjeničnu i bibliografsku informaciju; početnicima knjiga ima

poslužiti kao uvod u golemo područje renesansne, barokne i suvremene književnosti pisane latinskim jezikom. Dvostruka namjena i računanje na višeslojnu čitalačku publiku, vidjet ćemo, ne pogađaju nimalo stručnu vrijednost knjige: i specijalist i slučajni čitalac mogu iz nje naučiti neizmjereno mnogo.

Knjiga je razdijeljena u deset poglavlja. Prvo i drugo bave se određivanjem pojmova klasičnog, srednjovjekovnog i novovjekovnog latinizma te bibliografskim pomagalima raspoloživim za njihovo proučavanje. Treće poglavlje predstavlja kičmu knjige; u njemu se donosi povijesni pregled novolatinske književnosti (pri čemu, prema citiranoj uvodnoj odredbi, u književnost načelno ulazi sve što je na latinskom napisano u posljednjih sedamsto godina). Četvrto poglavlje govori o tekstovima novovjekovnih latinskih autora i njihovom izdavanju. Peto je posvećeno jeziku i stilu djela novolatinske književnosti. Šesto se bavi prozodijskim i metričkim razlikama u odnosu na klasičnu latinsku književnost. Sedmo obrađuje problem književnih oblika i vrsta u novovjekovnoj latinskoj književnosti. Osmo donosi prikaz stručnih i znanstvenih radova koji su napisani na latinskom, a odnose se na filološke, filozofske, pedagoške, teološke, pravne, prirodno-znanstvene i glazbene teme. U devetom poglavlju dan je sažet povijesni prikaz proučavanja neolatinizma. Deseto donosi kratku antologiju novovjekovnih latinskih tekstova.

Udarni dio knjige, rekoso, predstavlja prikaz povijesti novovjekovne latinske književnosti. Svakome koji je iole upućen u neolatinističku problematiku

jasno je da takvu povijest nije nimalo lako napisati. S jedne strane, sama po sebi povijest književnosti kao oblik književno-znanstvenog rada posljednjih je godina — i prije Jaussa, a osobito poslije njega — na zlu glasu; s druge strane, u ovom konkretnom slučaju za takav posao nema doista elementarnih preduvjeta: pouzdanih i dostupnih izdanja novolatinskih tekstova. Nitko ozbiljan ne bi danas od književnog stručnjaka tražio da povijest engleske književnosti piše bez valjana teksta Chaucera (ili talijanske bez Boccaccia, hrvatske bez Držića) — a upravo se to, ako ne i gore, događa povjesničaru novovjekovne latinske književnosti kad pred sobom ugleda zastarjele i nepouzdate tekstove takvih autora kao što su Erazmo ili Vives. Pri takvu stanju stvari gotovo se i ne isplati govoriti o „manjim“ preprekama kao što su ograničen broj monografija, nedostatak sintetičkih prikaza pojedinih nacionalnih latinитета, njihovih razdoblja i književnih vrsta koje su u njima zastupljene, te gotovo potpun mrak kad je riječ o recepciji novolatinskih književnih tekstova. Sve bi to s punim pravom moglo obeshrabiliti stručnjaka i njegov posao odgoditi unedogled. Ijsewijn se takva posla ipak nije plašio, iako je itekako svjestan sve njegove mučnosti, pa otuda i oprezne isprike i suzdržan naslov: „Povijesni pregled novolatinske književnosti“. Nakon svega što je rečeno, promatraču sa strane moglo bi se učiniti da je i za takav pregled prerano. Ipak, ovakav je rad bio nužan — ne samo, ili ne u prvom redu, zbog onih manje upućenih, već i zbog sve većeg broja stručnjaka koji u proučavanju pojedinih nacionalnih latinитета ne nalaze uvijek pouzdanih kriterija da djelo razumiju

i ocijene u kontekstu širem od onog što ga pruža nacionalna povijest književnosti.

Novolatinska književnost, znamo, doista je posebna pojava u evropskoj kulturnoj sredini. Ona je a) *latinska* književnost već po tome što je pisana latinskim jezikom (da o drugim, ne manje važnim razlozima za takvo određenje sada ne govorimo); ona je b) *internacionalna* već po tome što je napisana na jeziku kojim više ne govori nijedna etnička grupa, a koji je najvećem broju evropskih nacija podjednako dostupan (zanemarimo i ovdje druge argumente); ona je c) *nacionalna* po tome što u vrlo velikom broju slučajeva postoji uočljiva veza između književnosti na narodnom jeziku i novolatinske književnosti — veza koja nije uvijek i svugdje iste naravi i jednake jačine, ali koja rijetko kada u potpunosti izostaje. Književnopovijesni prikaz mora respektirati sve ove tri karakteristike, sa svim njihovim kohezivnim i dezintegrativnim aspektima, te na temelju toga pružiti svoje razumijevanje književnopovijesnog procesa. Problem koji se odmah nameće jest ovaj: što su dijelovi koji tvore cjelinu zvanu novovjekovna latinska književnost?

Ijsewijn se odlučuje da za najmanju jedinicu opisa uzme nacionalni latinitet, shvaćen elastično — kako ga i jedino valja shvaćati, s obzirom na to da je riječ o ljudima koji su imali vrlo raznolike svijesti o vlastitoj nacionalnoj pripadnosti i (što je za književnog stručnjaka daleko važnije) čija su djela redovno i intendirana i recipirana u okvirima daleko širim od nacionalnih.

S druge je strane ipak valjalo voditi računa i o tome da se nemalen broj književnika služio *internacionalnim* medijem zato da bi stekao dostojan krug slušatelja za *nacionalne* teme. Napokon, pripadanje određenim državnim organizacijama, koje u feudalnoj Evropi redovno nisu bile jednonacionalne, i pristajanje uz određene vjeroispovijesti, nije ostajalo bez odjeka u književnoj svijesti stvaralaca, tako da uz nacionalne valja računati i s regionalnim posebnostima novovjekovne latinske književnosti. „Iako latinska književnost nije vezana ni uz koju posebnu državu ili narod, zacijelo postoje regionalne ili lokalne razlike koje valja uočiti i koje dozvoljavaju da se u okviru jedinstva osjeti raznolikost“ (str. 47). Držeći se toga nacionalno-regionalnog principa Ijsewijn dotiče zaista svako područje koje je iz novolatinske perspektive iole relevantno — od Grčke i Malte na jugu, do Finske i Islanda na sjeveru; od Portugala i Irske na zapadu, do Ukrajine i Rusije na istoku. Štaviše, kratka su poglavlja posvećena i latinskoj književnosti u objema Amerikama, Africi i Aziji. Iako, kako smo vidjeli, nedostaju mnogi specijalistički radovi koji bi omogućili da se gotovo sedmostoljetna novolatinska književna produkcija razdijeli u zatvorenija, književnopovijesno homogenija razdoblja, Ijsewijn je ipak smatrao nužnim predložiti, makar i uz velike ograde, grubu periodizaciju. Tri su, po njemu, temeljna razdoblja novolatinske književnosti. Prvo započinje raskidom između „gotskog“ i „humanističkog“ latinskog, koji se u različitim zemljama odigrava u različitim trenucima, uglavnom između 1300. i 1500. Drugo je razdoblje „učvršćivanja i širenja“, a odigrava se

u 15. stoljeću, ponajprije u Italiji, a potom različitim intenzitetom dodiruje prvo jug i jugoistok, a potom i zapad i sjever Evrope. Treće je razdoblje „procvata i opadanja“, a proteže se otprilike od 1400. do 1800; pojedini nacionalni latiniteti doživljavaju svoje najveće uspone u različitim trenucima između ovih dviju granica.

Književnokritičke ocjene, ako i leže u temeljima svake književne povijesti, pa tako i ove, u djelu ovakva dosega ne bi smjele izazivati najveću pozornost. Spomenimo ipak nuzgred da je hrvatska novolatinska književnost — od Šižgorića do Smerdela — u Ijsewijnovu radu zadobila značajno mjesto. „Hrvatski latinizam ima u pravom smislu riječi evropsku važnost, i zbog kvalitete nekih svojih djela, i zbog velikog broja Hrvata koji su djelovali kao putujući učenjaci“ (str. 75). Ijsewijn ne propušta istaknuti i „dugovječnost“ hrvatskog latinizma („Čak i krajem osamnaestog i početkom devetnaestog stoljeća Hrvatska je imala više značajnih pjesnika no gotovo ijedna evropska zemlja ... /str. 76/). Dostojno su prikazane i latinske književnosti drugih slavenskih naroda, pogotovo poljska.

Iako su ostala poglavlja manja opsegom, teze koje se u njima iznose i dragocjene bibliografije koje ih prate, zaslužuju jednaku takvu pažnju kao i poglavlje s povijesnim pregledom. Naročito valja istaći vrlo trijezna razmišljanja o tehnicima izdavanja novolatinskih tekstova, kratke ali vrlo sadržajne primjedbe o književnim vrstama novovjekovnog latinizma i o njegovu leksiku. Antologija novolatinskih tekstova koja slijedi na kraju i koja, dakako, ne može ni izdaleka reprezentirati obilje književnih

oblika i estetske domete novolatinske književnosti, pruža ipak dovoljno materijala onim nevjernim Tomama koji i danas dvoje o dignitetu neolatizma kao predmeta filološkog interesa.

Ijsewijnova knjiga nije upućena samo stručnjacima za latinsku književnost. Materijal sabran u njoj — i faktografski i bibliografski — te metodički pristup koji je u njoj očitovan morali bi potaći na razmišljanje i stručnjaka koji se bavi književnopovijesnom metodologijom, i komparatista, da ne govorimo o stručnjacima za nacionalne književnosti koji u mnogim sredinama, na žalost, još i danas o novolatinskoj književnosti ne znaju dovoljno. Izazov bi morali osjetiti i oni klasični filolozi koji uvjereni u „klasičnost“ svojeg predmeta proučavanja ne žele prelaziti granicu fiksiranu estetičkim shvaćanjima osamnaestog i devetnaestog stoljeća. Napokon, bez obzira na neizbježan i doista glomazan znanstveni aparat, Ijsewijnova bi knjiga morala zainteresirati i profesionalno ravnodušna čitaoca. To je sve prije nego dosadna knjiga. Čitalac će u njoj naći podatke o tome kako su na latinskom objavljivali svoje disertacije ili radove ljudi tako različitih usmjerenja kao što su Jean Jaurès (De primis socialismi Germanici lineamentis apud Lutherum, Kant, Fichte et Hegel), Elias Lönnrot (De Väinämöine, priscorum Fennorum numine) ili Luigi Galvani (De re electrica in motu ranae musculari inventa). Doznat će da je tekst prvog primirja između Kine i Rusije, sklopljenog 1689, bio sastavljen na latinskom te da ni novolatinska književnost nije bila imuna od pornografije. Pročitat će da je novolatinska

kovanica za „nogomet“ potekla, razumljivo, iz Engleske (pedipililudium), te da je jedan španjolski svećenik, razočaran suvremenom politikom, uputio 1815. molbu Bečkom kongresu u kojoj traži da se osnuje mala država u kojoj bi službeni jezik bio latinski. Ijsewijnova sposobnost da književni, jezični, politički ili kulturni *curiosum* uplete u tekst svojeg izlaganja govori na posredan način o izuzetnom stupnju njegove stručnosti.

Bio bi znak neozbiljna optimizma kad bismo vjerovali da su ovom knjigom riješene sve, pa čak i glavne teškoće u proučavanju novovjekovnog latinizma. Nepobitna je činjenica, ipak, da se proučavanje kreće naprijed. U našim razmjerima – da ne tražimo predaleke primjere – rječito o tom svjedoči Mardešićeva „Novovjekovna latinska književnost“ (u „Povijesti svjetske književnosti II“, Liber, Zagreb 1977). Iz te perspektive Ijsewijnovu je knjigu moguće sagledati kao vrhunac jedne faze u proučavanju neolatinizma. Iz nje se još ne nazire kraj puta, ali i početak je već daleko za nama.

Darko Novaković

...i časopisi

Forum 9, septembar 1978.

U ovom broju Foruma objavio je Milivoj Sironić studiju o jednom od najzanimljivijih grčkih lirskih pjesnika – Hiponaktu – pod nazivom Hiponakt, pjesnik sirotinje i prosjaka. Sudeći po Hiponaktovoj popularnosti u starini, kao i po sačuvanim fragmentima njegove poezije, riječ je o neobično snažnoj i originalnoj pjesničkoj pojavi.

Taj maloazijski Grk, živeći cijeli svoj vijek na samom rubu društva, kazao nam je neosporno snažno i živo mnogo više o jadu i bijedi najnižih društvenih slojeva ondašnjeg bogata Efeza od svih svojih suvremenika. Vjerojatno aristokratska porijekla, srozao se u bijedu iz nama danas nepoznata razloga i postao je pjesnikom sirotinje, kojoj je i sam pripadao. Došavši u dodir s najsumnjivijim dijelom efeškog građanstva, postavši

praktično članom efeškog podzemlja, preuzeo je u svoju poeziju zamršen splet jezičnih iskvarenosti (što iz argoa polusvijeta što iz dijalekta grada), ali je ipak, snagom svog izraza, našao upravo pravu mjeru i u tom pogledu da se nikada nije izgubio s karte grčkog jezika, više pridonoseći svojim argoom no izgubivši zbog njega. Ono što je na taj način postalo poezijom, taj krik ljudskog prokletstva, postalo je u rukama učenih filologa neiscrpan rudnik zanimljivosti i osobitosti. Doduše, to je omogućilo da samu Hiponaktovu liku, koji je u starini bio pomalo prilagođen Arhilohu (u jednom *toposu* po kojem su žrtve pjesnikovih zabadanja završile samoubojstvom), da tom, dakle, liku rekonstruiramo ne samo biografiju već i portret. Pišući u toj poeziji, koja je do nas došla u oskudnim odlomcima skupljenim na različite načine (kao što je to, uostalom, slučaj i s ostalim grčkim liricima), hrabro o *sebi*, kao

istinski lirik izlažući kušnji budućnosti svoje ime i svoju osobu, Hiponaktova je biografija stekla ono najnužnije što je potrebno za njeno uspostavljanje. Izvan tog životopisa, koji dio svakako duguje legendi, ostao je i Hiponaktov snažan utjecaj na pjesničke nasljednike, posebno u Rimu. Obilježivši svojim imenom jednu vrstu jampskog trimetra u kojem je posljednji jamb zamijenjen spondejem (holijamb), Hiponakt je rimskim lirikima predao i jedan, danas teško razlučiv, dio svojih pjesničkih motiva.

Pisao je jambe, što znači da mu satirična crta dominira njegovim pjesmama. Pisao je rugalice upravljene nekom Bupalu (valjda takmacu u ljubavi), ali i heksametre i pjesme drugačijih ritmova. Ne srameći se svoje bijede, u pjesmama baca pred nas svu mizeriju jednog života na rubu propasti, kao snažan kontrapunkt idiličnoj slici maloazijske Grčke što ju je prenijela tradicija.

Sironić je svojom kratkom studijom uspio u potpunosti suvremenom čitaocu prikazati sve ove elemente Hiponaktove pojave u grčkoj lirici potpomogavši svoje sudove prijevodima pojedinih fragmenata Hiponaktovih pjesama. Uz obrise biografije, koja se može u osnovnim crtama danas rekonstruirati, dao je autor jasan prikaz Hiponaktovih literarnih tema, upozorio na njegov pjesnički lik, posebno naznačujući njegove jezične i stilske značajke.

Ova se studija Milivoja Sironića uklapa u niz kojim je autor pokušao današnjem čitaocu predočiti najznačajnije pjesničke pojave grčke lirike, niz što ga

već godinama objavljuje u Forumu. Progovorivši o Hiponaktu sve ono što se o njemu danas, nakon dva i po tisućljeća uopće može progovoriti, Sironić je ukazao s jedne strane na nepresušnost grčkog lirskog pjesništva, a s druge strane na potrebu da ga značajan dio današnjih čitalaca ponovo otkrije.

Z.Š.

Književna smotra, 31–32, 1978.

Obljetnici smrti jednog od najznačajnijih mislilaca u povijesti čovječanstva, Aristotela (284–322. pr.n.e.), posvetilo je uredništvo časopisa Književna smotra cio opseg svog dvobroja 31–32. Naravno, centralno je mjesto u ovom časopisu za svjetsku književnost zauzeo fenomen Aristotelove Poetike, djela nezaobilazna u književnoteoretskim i književnofilozofskim raspravama tokom svih ovih 2300 godina od Aristotelove smrti do danas. Premda je taj tekst Platonova učenika do nas došao znatno oštećen, mjestimično teško razumljiv i, ujedno, nepotpun (jer završna, 25. glava očevidno nije kraj djela), predstavlja on jedno od onih temeljnih djela čije se višestruko značenje otkriva iz epohe u epohu već, eto, više od dva tisućljeća. Svako vrijeme, promatrajući svojim očima Aristotelova razmatranja, nalazi u ovom kratkom tekstu svaki put nova objašnjenja.

U nas je Poetika prevedena odavno (od Pavićeva prijevoda 1869. proteklo je već 110 godina!), a uvijek ponovo marljivo izdavana (napominjem Kuzmićev prijevod s obilnim komentarom

iz 1912/reprint 1978, Đurićev prijevod u četiri izdanja). Ovim se više od stoljeća dugim naporima pridružio i Zdeslav Dukat prevevši prvih 15 glava Poetike kao uvod cijelom ovom svečarskom broju. Tečnom i preciznom prijevodu dodao je prevodilac i opsežne Komentare neophodne današnjem čitaocu da pronikne u golem sklop problema koje je postavio Aristotel a razradila falanga njegovih nastavljača do dana današnjeg.

Izbor iz goleme biblioteke radova nastalih na temu Aristotelove Poetike učinilo je uredništvo uz suradnju Zdeslava Dukata, odabravši rasprave devetoro proučavatelja ovog Aristotelova djela: Književna smotra objavljuje prijevode rasprava: John Gassner Aristotelovska književna kritika, Roman Ingarden Opaske na marginama Aristotelove Poetike, J.G. Warry Aristotel o umjetnosti i ljepoti, Leon Golden Teorija o katarzi kao „čišćenju“, Karl-Heinz Volkmann-Schluck Učenje o katharsis u Aristotelovoj Poetici, M. Pabst Battin Aristotelova definicija tragedije u Poetici, R.D. Dawe Neka razmišljanja o ate i hamartiji, A.M. Dale Etos i dijanoja: „karakter“ i „misao“ u Aristotelovoj Poetici i, na kraju, Tadeusz Milewski Aristotel kao proučavatelj stila. Organizirajući tako cijeli broj oko jedne uvijek aktuelne književnoteoretske inspiracije, omogućilo je uredništvo Književne smotre svojim čitaocima vrlo detaljno (u okvirima ovakva časopisna zadatka) upoznavanje s Poetikom s jedne strane (kao tekstom koji postavlja svoju sliku književnog stvaranja), a mogućnostima njezina tumačenja, proučavanja i interpretiranja s druge strane. Birajući iz brojne biblio-

grafije radova, uredništvo je uspjelo u ovom drugom dijelu svoje namjere osvijetliti neke od najzanimljivijih problema vezanih uz ovaj tekst koji tisućljećima zaokupljaju učenjake i filozofe. Na taj je način našoj javnosti odškrinulo vrata u jedno područje dostupno dosad tek znatiteljnicima i specijalistima, a sad i (potencijalno) širokoj čitalačkoj publici. Uz prvi dio, dakle samu Poetiku, stvoren je tako jedan značajan kompendij koji će mnogima postati poticaj, nekima putokaz, a svima važan udžbenik.

Z.Š.